

RAPPORT

Norsk tradisjonsfisk Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet

Riksantikvaren er direktorat
for kulturminneforvaltning
og er faglig rådgiver for
Miljøverndepartementet i
utviklingen av den statlige
kulturminnepolitikken.

Riksantikvaren har også
ansvar for at den statlige
kulturminnepolitikken
blir gjennomført og har i
denne sammenheng et
overordnet faglig ansvar
for fylkeskommunenes og
Sametingets arbeid med
kulturminner, kulturmiljøer og
landskap.

Besøksadresse:

Dronningensgate 13, 0152 Oslo

Postadresse:

Postboks 8196 Dep. N-0034 Oslo

Telefon: (+47) 22 94 04 00

Telefaks: (+47) 22 94 04 04

www.ra.no/postmottak@ra.no

Denne sluttrapporten er en av tolv sluttrapper fra pilotprosjektene i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Rapportene beskriver prosjektenes egne erfaringer og synspunkter. Riksantikvaren som programansvarlig, overleverer sin rapport til Miljøverndepartementet. I tillegg rapporterer forskningsinstitusjonene Nordlandsforskning og Telemarksforskning som har evaluert arbeidet i programmet.

Alle prosjektrapportene med vedlegg kan lastes ned på nettstedet ra.no eller verdiskaping.info

På nettstedet vil Riksantikvaren legge ut nyttig informasjon om hvordan kulturminner kan brukes som ressurser i samfunnsutviklingen. Aktuelle dokumenter, artikler, filmer fra alle prosjektene og lenker til videre lesing vil ligge på denne nettsiden.

Piloten Norsk Tradisjonsfisk

Foto omslagsbilde: Marit Bendz

Prosjekteier:
Merkeforeningen Norsk Tradisjonsfisk

Riksantikvaren 2011
www.ra.no

Norsk Tradisjonsfisk
Pilotprosjekt i Riksantikvarens
Verdiskapingsprogram
på kulturminneområdet 2006-2010

Sluttrapport

Januar 2011

Forord

Norsk Tradisjonsfisk er basert på kystressurser og kystkultur som bærebjelke for lokal næringsvirksomhet og bosetting. Da Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet (VSP) ble utlyst var det naturlig å søke seg inn i programmet. Særlig viktig var det for oss at programmet skulle legge vekt på kystkultur og anerkjenne betydningen av kysten og kystkulturen for Norge.

Verdiskapingsprogrammet for kulturminner har gjennom programmet og vår deltakelse, muliggjort og aktualisert et sterkere fokus på kystens utfordringer med å ta vare på kulturminner og utfordringer med tilgangen til fiskeressursene for små og mellomstore virksomheter og mindre lokalsamfunn. Vi er enig i Riksantikvar Jørn Holmes syn om at ”Uten næringslivet dør kulturminnene”. Dersom utviklingen fortsetter slik den gjør i dag, vil det framover bli et økt behov for ”kunstig åndedrett” for å bevare kulturminner som kulisser for bl.a. reiselivet. Hovedattraksjonen for reiselivet vil imidlertid være å bevare og utvikle levende og aktive kystsamfunn.

Tilgangen til de fornybare marine ressursene og bevaring av kulturminner må ses i en større sammenheng ved kobling mellom kultur og utvikling av en bærekraftig næring. Vi ønsker også at kystkultur som verdiskapingsressurs får et større fokus ved fremtidig utforming av opplegg for forvaltning av kulturminner og for forvaltning av marine ressurser langs kysten

Vi vil takke ansatte i pilotbedriftene og lokale organisasjoner/institusjoner for den positive holdning de har hatt til utviklingsprosjektene. Det hører også med at flere lokale enkeltpersoner har vært positive til å bidra med bl.a. historisk materiale i form av skrift, foto og fysiske gjenstander.

Haugesund / Bergen / Trondheim / Herøy, januar 2011

Styringsgruppe

Alf Albrigtsen, leder

Kjell I. Jakobsen, medlem

Torbjörg Frette Kyvik, medlem

Prosjektkoordinering og prosjektgruppe

Asbjørn Stavland, prosjektkoordinator

Jon Ove Ottesen, prosjektleder Augustbryggo

Kåre T. Spissøy, prosjektleder Sildesenteret

Innhold

Forord.....	2
Innhold.....	3
Figurliste.....	3
Innledning.....	4
1 Sammendrag.....	5
2 Bakgrunn.....	8
3 Kulturminner, kulturmiljø og landskap.....	9
4 Mål og målgrupper.....	10
5 Organisering og finansiering.....	11
5.1 Organisering.....	11
5.2 Finansiering.....	12
6 Prosjektprosessen.....	14
6.1 Arbeidsmetodikk og prosesser.....	14
6.2 Nettverk og aktørsamarbeid.....	15
7 Resultater.....	16
7.1 Den brede verdiskapingen.....	16
7.1.1 Økonomisk verdiskaping.....	17
7.1.2 Miljømessig verdiskaping.....	17
7.1.3 Kulturell verdiskaping.....	18
7.1.4 Sosial verdiskaping.....	19
7.2 Merke vareplattform - FoU.....	19
7.3 Ressursforvaltning og kulturarv.....	20
8 Erfaringer.....	21
8.1 Suksesshistorier.....	21
8.2 Flaskehals og særlige utfordringer.....	22
9 Anbefalinger.....	24
9.1 Forvaltning.....	24
9.2 Organisering og opplegg for eventuell videreføring.....	24
10 Konklusjon.....	25
11 Vedlegg.....	28

Figurliste

<i>Figur 1 Visningscenter- og partnerskapsmodell.....</i>	6
<i>Figur 2 Visningscenteret.....</i>	6
<i>Figur 3 Verdiregnskap.....</i>	7
<i>Figur 4 CO₂ ekvivalent utslipp per produsert kg for ulike produkter.....</i>	18

Innledning

Piloten Norsk Tradisjonsfisk ønsket å utvikle og etablere et nettverk av flere bedrifter som bruker kulturarven aktivt i utviklingen av egen bedrift og sitt lokalsamfunn. Med utgangspunkt i de historiske fiskeindustribyggene skulle kulturarven bevares, det skulle utvikles visningsentra som utgangspunkt for verdiskaping og formidling. Målet var å tilrettelegge for kunnskapsformidling, historisk utstilling, dokumentasjon, matopplevelse, nye opplevelsesprodukter, salg og omstilling, innovasjon og nyskaping og aktiviteter i samarbeid med andre aktører i et partnerskap lokalt og regionalt.

Intensjon og føringer i programmet var at pilotprosjektet skulle være et forskningsområde for utprøving av kulturarven som ressurs for lokal og regional utvikling, og piloten ønsket i starten av programmet sammen med flere -miljøer og følgeforskningens dybdeintervjuer, å framskaffe ny kunnskap for verdiskaping lokalt og regionalt basert på kulturarven, og særskilt utvikling av en visningsentersmodell som oppfylte alle delmålene i Verdiskapingsprogrammet. Tidlig i prosessen framhevet piloten behovet for et verdiregnskap for en bærekraftig utvikling og bedre synliggjøring av den brede verdiskapingen, og å se sammenhengen mellom fornybare ressurser og kulturminner. Verdiregnskapet for en bærekraftig utvikling og bred verdiskaping vil også bidra til et bedre beslutningsgrunnlag for en helhetlig nasjonal forvaltning av marine ressurser og kulturminner for fremtidens livskraftige kystsamfunn.

Rødsei. Foto: Produktark Norsk Tradisjonsfisk

1 Sammendrag

Norsk Tradisjonsfisk har slutført sitt pilotprosjekt i Riksantikvarens og Norsk Kulturminnefonds Verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. Dette har medført ferdigstilling av to visningssenter hos Seløy Fisk AS, Herøy i Helgeland og H.J. Kyvik AS, Haugesund i Rogaland. I tillegg har miljøet rundt Seløy Fisk AS fått tildelt en visningskonsesjon for laks og ørret som et resultat av prosjektet. Denne skal integreres og implementeres i et helhetlig visningsopplegg. Det er erfaringer og resultater fra disse bedriftene som spesielt vektlegges i rapporten.

Verdiskapingsprogrammet har fokusert på kulturarven til beste for befolkning, næringsliv og lokalsamfunn. Piloten har vektlagt verdiskaping basert på den handlingsbårne tradisjonelle kunnskapen som ligger til grunn for Norsk Tradisjonsfisk, samhandling i en partnerskapsmodell lokalt og regionalt og utvikling av visningssentermodellen.

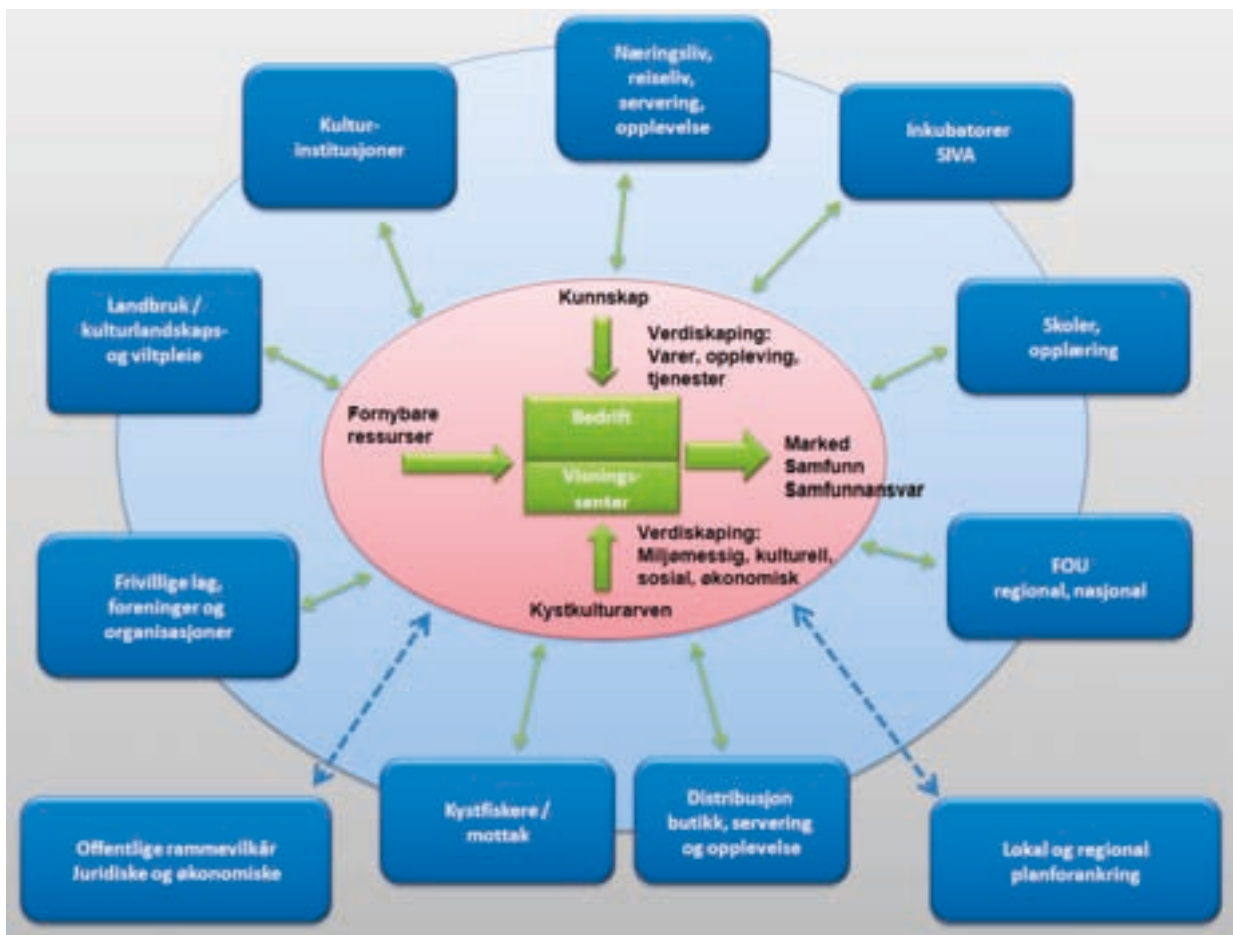
Prosjektarbeidet er gjennomført med en overordnet koordinering, framskaffing av ny kunnskap, og delprosjekter lokalt. Bedriftene har kjøpt tjenester for å gjennomføre utviklingsarbeidet for bedriftene og i lokalsamfunnet. I programperioden har prosjektet fått kr 5,65 mill i tilsagn. Egenfinansiering og egeninnsats fra bedriftene har vært på kr 6,5 mill.

Programmet var ikke godt forankret for privatdrevne prosjekter mot alle de ulike organer og sektorer nasjonalt og regionalt. I oppstarten og første halvdel av programperioden, brukte derfor piloten i samsvar med programmets mål og intensjoner, betydelige ressurser på både bedriftene og oppbyggingen av et tverrfaglig samarbeid lokalt og regionalt i et samarbeidende partnerskap. Piloten hadde samstundes et fokus på den brede verdiskapingen.

I ettertid har prosessen med pilotprosjektene, kunnskap fra programmets forskningsmiljøer vist at det opplegget som pilotprosjektet NT valgte (lokalt /regionalt partnerskap / bred verdiskaping), i forhold til føringer og intensjoner i programmet, har vært riktig. Flere av forskningsmiljøene ønsket at NT-piloten ble med i dybdeintervjuene for å få fram ny kunnskap sett fra ståstedet til pilotbedriftene, men dette ble ikke tatt til følge av programeierne.

Prosjektet ønsket seg mer hjelp og støtte fra prosjekteierne til prosessarbeidet med forankring og samvirke enn det prosjektet fikk. Her møtte prosjektet motstand og liten forståelse, og ansvaret for dette arbeidet ble tillagt piloten. Midt i perioden ble piloten bedt om å forlate det lokale og regionale fokuset, og konsentrere seg om et bedriftsfokus resten av programperioden. Piloten har etablert to visningssenter, men ikke lykkes godt med forankring og samvirke regionalt, og heller ikke fått til et godt nok tverrfaglig samarbeid.

Det er vektlagt å styrke bedriftene gjennom utvikling av handlingsbåren kunnskap, ta i bruk eksisterende bygningsmasse, samt tekniske innretninger i produksjonen og fremvisning av virksomhetenes. Det er fokusert på organisering og samhandling lokalt og regionalt for å sikre nødvendig eierskap og gode nettverk. Prosjektet gikk glipp av medvirkning fra forskningsmiljøene, og har dermed brukt mer ressurser enn forutsatt for å få fram ny kunnskap fra bedriftenes og kystens ståsted, og denne kunnskapen vil kunne tas i bruk av det offentlige i nye program, og for andre bedrifter, prosjekter og lokalsamfunn.

*Figur 1 Visningscenter- og partnerskapsmodell
Bærekraftig verdiskaping i et forpliktende partnerskap*

*Figur 2 Visningscenteret
Modellen går ut på å samle kunnskap i et egnet lokale, i tilknytning til produksjonen som skal vises frem. Kunnskapen er både tradisjonell, historisk og dagens produksjonsteknikk. Tilkomsten til senteret går via en mottagelse eller salgssted der dagens produkter og eventuelle historisk-kulturelle varer kan selges ifm. besøk av publikum. (Illustrasjon hentet fra HJ Kyviks Sildasenter)*

Prosjektet foreslår tiltak som vil kunne bevare en mer autentisk og levende kystkultur, både som attraksjon for reiselivsnæringen, og som grunnlag for fortsatt opprettholdelse av næring, kulturarv og

bosetting. Disse forslagene går på styrking av FoU-aktiviteter, samordning av virkemidler sentralt og regionalt, og at næringen også må bli en av premissgiverne for nye programmer. Det bør også bli en langt større ressurstilgang lokalt for et mer energieffektivt fiske. Tilgangen til ressursene er nødvendig for opprettholdelse av bosetting og utvikling langs kysten.

Forskning

Forskningen er også tatt med i prosjektet og det er utviklet en første versjon av en merkevareplattform. Dette ble gjort lokalt av H.J. Kyvik AS med støtte fra Forskningsrådet. Denne plattformen og arbeidsmetodikken kan brukes videre av dette og andre prosjekter.

Visningssenter og partnerskap

Prosjektet har brukt en modell for å få til et lokalt og regionalt partnerskap for finansiering, nettverk og tilgang på kompetanse. Modellen illustrerer det mangfoldige nettverket som skal til for å realisere målsetningene i prosjektet. Prosjektet har etter hvert fått utviklet et lokalt partnerskap, men ikke lykkes godt nok med partnerskapet regionalt.

Visningssentermodellen binder fortid og nåtid sammen, inkluderer en bred verdiskaping, og tar vare på og sprer kunnskap om kulturarven. Visningssentrene ønsker å få fram en mer helhetlig kunnskap om hvilke konsekvenser det får ved å endre på kretsløpet i et lokalsamfunn relatert til fornybare ressurser, kystkulturarven og kunnskap. Modellen vil kunne tas i bruk av flere bedrifter og bransjer i fremtiden.

Figur 3 Verdiregnskap

Bærekraftig forvaltning av fornybare ressurser, kunnskap og kystkultur

Verdiregnskap

Om man ser utover det rent økonomiske og mengden av tilgjengelige ressurser, kan det tenkes et kretsløp der flere aspekter må vedlikeholdes for å kunne ha virkelig bærekraft. Dette kan kalles et verdiregnskap der både natur- og miljøressurser, og sosial og kulturell utvikling tas i betraktning når bærekraft skal vurderes.

Prosjektet har gjennom programmet sett behovet for et slikt verdiregnskap for den brede verdiskapingen. Det er laget en modell for bærekraft som går utover det økonomiske aspektet og setter fokus på en kretsløpstenkning omkring bærekraft og en bred verdiskaping. Et slikt verdiregnskap vil kunne gi et bedre beslutningsgrunnlag for forvaltningen av de fornybare ressursene lokalt sett i sammenheng med forvaltningen av kulturminnene, og piloten mener det vil være et viktig bidrag til politikkutforming av framtidig forvaltning av kystens marine ressurser og kulturminner. Det er vårt håp at modellen kan inspirere fremtidige prosjekter til en mer helhetlig tankegang omkring bærekraft.

2 Bakgrunn

Søkerbedriftene

De som stod bak søknaden er flere medlemsbedrifter i varemerkeforeningen Norsk Tradisjonsfisk. De fleste bedriftene er små og har fra 5-20 ansatte. Selv om alle bedriftene har forskjellige produkter, har de likevel andre fellestrekk. Det er at kulturarven fremheves i de regionale spesialitetsproduktene, og at bedriftene bruker tradisjon og handlingsbåren kunnskap i produksjonen, og at det brukes ferske råvarer som primært landes av den lokale kystfiskeflåten.

Visningssentermodellen

Visningssentermodellen bygger på erfaringer og kunnskap fra programmet for Norsk Tradisjonsfisk, lokale tradisjoner, fiskerihistorie, og på Economusee modellen fra Canada. Ut fra dette er modellen blitt utviklet og tilpasset bedriftene, lokalsamfunnet og infrastrukturen.

Riksantikvarens tilsagn

I 2006 fikk prosjektet mulighet til å ta med inntil seks bedrifter i prosjektet. Fire bedrifter ble plukket ut av Riksantikvaren, og etter gitte kriterier kunne prosjektet vurdere om det var hensiktsmessig å ta med flere bedrifter i prosjektet.

I tilsagnet fra Riksantikvaren ble piloten spesielt bedt om å vektlegge:

- At kulturarven skal bidra aktivt til positiv bedriftsutvikling av fiskeindustrien gjennom sikring, bruk og videreutvikling av handlingsbåren kunnskap og hvor bruk, istandsetting og tilpasning av eksisterende bygningsmasse og tekniske innretninger utgjør en vesentlig del
- Gjennomføring av en organisering og samhandling som fremmer resultatoppnåelse og hensiktsmessig eierskap til prosjektet
- At lokalsamfunnene der bedriftene er lokalisert trekkes aktivt med og engasjerer seg i arbeidet
- At erfaringer og modeller skal ha overføringsverdi til resten av bedriftsnettverket i Norsk Tradisjonsfisk og til andre bedrifter og lokalsamfunn

Det var også knyttet forventninger til:

- Etablering av samhandling med forsknings- og utdanningsinstitusjoner nasjonalt og regionalt.

- Prosjektet skulle også forankres i lokalsamfunnene og aktuelle aktører i regionen der bedriftene var lokalisert, skulle støtte opp om arbeidet og bidra aktivt til at dette gav et viktig og framtidsrettet bidrag for økt verdiskaping og lokalsamfunnsutvikling.
- Pilotprosjektet skulle mobilisere finansielle og arbeidsmessige spleiselag, og være en viktig bidragsyter i regionale og nasjonale nettverk og læringsarenaer for forholdet mellom kulturarv og verdiskaping.

*Naustet i Augustbryggo. Fiskebrukene er respektfullt hengt opp.
Foto: Kjell Inge Jakobsen*

3 Kulturminner, kulturmiljø og landskap

Pilotbedriftene representerte forskjellige lokalsamfunn og produkter. Det ble tatt utgangspunkt i ulike steder som dokumenterte et mangfold av den fysiske kulturarven av bygninger og utstyr som er blitt formet og skapt basert på de kystnære fiskeriene, fiskearter, klimatiske forhold og den handlingsbårne kunnskapen knyttet til fiske, produksjon og produkter. Bedriftenes produkter har utgangspunkt i fersk kystfanget fisk, er bearbeidet til tørrfisk, rødsei el. gammelsaltet sei, røkt sild, krydder- og spekesild.

Seløy Fisk AS¹ har fiskemottak på *Seløy* og de har saltfiskproduksjon og nisjeproduksjon av rødsei. Seløy Fisk sin målsetning var å etablere et visningssenter i et tidligere nedlagt fiskemottak som ligger ca 200 m fra fiskemottaket som brukes i dag.

H.J. Kyvik AS¹ har sildeproduksjonsfabrikk på Hasseløy i *Haugesund*. De produserer spekesild, ansjos og forskjellige kryddersildprodukter i fabrikk sin. Staalehuset som ligger ca 200 m fra fabrikk, er et stort 6 etasjes hus der det på begynnelsen av 1900-tallet var en svært stor sildeproduksjon.. Visningssenteret var opprinnelig tenkt etablert i Staalehuset, men gjennom prosjektprosessen ble lokaliseringen av visningssenteret flyttet til fabrikklokalet der produksjonen foregår i dag. Staalehuset fikk dermed en annen rolle i visningssenterkonseptet.

Tørrfiskbutikken AS², ble stiftet da Lean Fish AS i *Finnmark* som er produsent av tørrfisk, og Anthonisen Seafood AS i *Hordaland* som tidligere var eksportørselskap av tørrfisk, slo seg sammen

ved utgangen av 2007. De hadde målsetning om å etablere et visningscenter for tørrfisk i lokalene til Norges Fiskerimuseum, Sandviken i Bergen.

Njardar AS² har produksjon av røkt sild på Herøy, og eier et nedlagt silderøkeri på Hestholmen. Njardar ønsket å restaurere og etablere et visningscenter for røkt sild, og etablere en produksjon av røkesild og tilby servering i tilknytning til visningscenteret.

¹ *Prosjektene hos Seløy Fisk AS og HJ Kyvik AS var med gjennom hele programperioden og ble fullførte.*

² *Disse prosjektene ble ikke med gjennom hele programmet men falt ut underveis på grunn av ulike forhold relatert bl.a. til finanskrisen, størrelse på prosjektene, manglende finansiering, planforsinkelser, muligheter for gjennomføring innen programperioden, m.v.*

4 Mål og målgrupper

Verdiskapingsprogrammet (VSP) skal medvirke til at kulturarven brukes som ressurs i lokalsamfunnsutviklingen ved å:

- bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner
- ta bedre vare på kulturarven
- utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs

Hovedmål:

- Etablere et nettverk av visningssentra for utvikling, synliggjøring, formidling og verdiskaping i fiskebedrifter og i lokalsamfunn, med basis i kystkulturarven, lokal historie, særpreg og naturgitte fortrinn.

Delmål:

- Å etablere og integrere visningsanlegg i forbindelse med de kommersielle bedriftene basert på materiell og immateriell kystkultur
- Å etablere et forpliktende lokalt og regionalt partnerskap, mot andre bedrifter, myndigheter, -institusjoner, kulturinstitusjoner, lag/organisasjoner, m.v.
- Å styrke både den direkte økonomiske og den mer brede verdiskaping – inklusiv utvikling av randsonenæringer og utnytte synergieffekter
- Å utvikle en modell for kobling av kystkultur og kommersielle bedrifter for bl.a. bevaring og formidling av viktig tradisjonskunnskap

Visningscentermodellen hadde som mål å utvikle fiskeindustribedriften i lokalsamfunnet gjennom å ta vare på kulturarven, styrke den lokale identiteten og stoltheten, gi en positiv profilering og styrke omdømmet, få til en økt rekruttering, sysselsetting og produktutvikling og dele nye erfaringer og kunnskap som oppnås i prosjektet. Den ene bedriften gjennomførte også et -prosjekt i egen regi.

Målgruppene har vært forskjellige aktører i koblingen mellom kystkultur, kystfiske og næring. Aktørene i målgruppen har vært fiskere, mottak og fiskeindustribedrifter i tillegg til lokale og regionale plan- og forvaltningsmyndigheter, forskningsmiljøer, kulturinstitusjoner, opplæringssetater, skoler, næringsorganisasjoner, næringsliv, lag og frivillige organisasjoner - jf. *Figur 1 Visningscenter- og partnerskapsmodell.*

Illustratøren Annlaug Auestad er i aksjon i Sildesenteret ved H.J. Kyvik i Haugesund. Foto: Torbjørg Kyvik.

5 Organisering og finansiering

5.1 Organisering

Styringsgruppen ble involvert i prioriteringer av prosjektmidlene mellom bedriftene i pilotprosjektet til Norsk Tradisjonsfisk, og på grunn av habilitetsutfordringer ble bedriftene ikke med i styringsgruppen. Alf Albrigtsen ble av Norsk Tradisjonsfisk valgt til å representere bedriftene i styringsgruppen.

Styringsgruppen i 2007-2008

Alf Albrigtsen, Regiondirektør Fiskeridirektoratet (leder)

Bjørge Christophersen, Direktør Museum Vest

Leif Harald Hanssen, Fagsjef i Norske sjømatbedrifters landsforbund (NSL)

(sluttet i NSL 2008 og gikk ut av styringsgruppen)

Knut Arne Høyvik/Jørn Pedersen, Norges Fiskarlag

Faglig rådgivning:

Nina Iversen, forsker innen identitet, opphav og merkevare, NHH

Observatører:

Aase-Merete Remøy, rådgiver Innovasjon Norge
Stene Berg, rådgiver Riksantikvaren

Manglende finansiering, og et prosjekt som ble gjennomført på ”sparebluss” førte til redusert aktivitet og endringer av styringsgruppen. Fordelingen av midlene i prosjektet ble også gjort mer direkte av Riksantikvaren. Oppgaver og aktiviteter i styringsgruppen ble redusert, og i 2009 ble den opprinnelige styringsgruppe nedlagt, og erstattet med gjenværende bedrifter og leder av opprinnelig styringsgruppe inngikk også i den nye.

Styringsgruppen 2009-2010

Alf Albrigtsen, leder,
Kjell I. Jakobsen fra Seløy Fisk AS
Torbjørg Frette Kyvik fra H.J. Kyvik AS.

Prosjektkoordinator

Asbjørn Stavland, Det Kongelige Selskap for Norges Vel

Prosjektledere for delprosjektene

Seløy Fisk AS
Vegar Dalen, Næringsutvikling AS, 2007-2009
Jon Ove Ottesen, Næringsutvikling AS, 2009-2010

H.J. Kyvik AS
Torbjørg Frette Kyvik, H.J.Kyvik AS, 2007-2008
Kåre Thoresen Spissøy, Spissøy Holding AS, 2008-2010

Lean Fish AS, Kjetil Leknes, Lean Fish AS

Anthonisen Seafood AS og Tørrfiskbutikken AS
Anne Siri Brandrud, Det Kongelige Selskap for Norges Vel

Njardar AS, Roald Sporstøl, Sporstøl Arkitekter AS

5.2 Finansiering

Opprinnelig budsjett var på omkring kr 18 mill for hele programperioden, men dette er kraftig nedjustert utover i programmet, dels som resultat av at enkeltbedrifter falt ut fra prosjektet, og dels på grunn av vansker med å få til det forutsatte samspillet mellom de ulike finansieringskilder.

I det endelige prosjektet er det fra Riksantikvaren gitt kr 250.000 i støtte til et forprosjekt og kr 3,8 mill til hovedprosjektet. Norsk Kulturminnefond har bevilget kr 620.000 til de to visningsstentrene som

blir realisert. I tillegg har prosjektet mottatt finansiering fra fylkeskommunene i Nordland og Rogaland med kr 493 000, kr 300.000 fra Marint verdiskapingsprogram, kr 100 000 fra Innovasjon Norge, kr 250 000 fra Norsk Forskningsråd og kr 100 000 fra FKD. Egenfinansieringen (egenkapital og egne timeressurser) fra bedriftenes side har vært på ca kr 6,5 mill.

<i>Institusjon</i>	<i>Økonomisk bidrag 2006-2010</i>
<i>Riksantikvaren</i>	<i>3 800 000</i>
<i>Rogaland fylkeskommune</i>	<i>100 000</i>
<i>Innovasjon Norge, Rogaland</i>	<i>100 000</i>
<i>Nordland fylkeskommune</i>	<i>393 000</i>
<i>Norsk Forskningsråd</i>	<i>250 000</i>
<i>Fiskeri- og kystdepartementet</i>	<i>100 000</i>
<i>IN Marint verdiskapingsprogram</i>	<i>300 000</i>
<i>Norsk Kulturminnefond</i>	<i>620 000</i>
<i>Egenkapital/-innsats</i>	<i>6 500 000</i>
Totalt	12 163 000

Tabell 1: Finansiering

Prosjektet har hatt ca kr 2 mill mindre å rutte med enn forutsatt til koordinering og drift, til erfarings- /nettverkssamlinger og til utviklings- og prosessarbeid i prosjektet. For 2010 er det søkt om en ekstrabevilgning på kr 300 000 for å kunne avslutte prosjektet på en tilfredsstillende måte.

Det ble lagt opp til et betydelig spleiselag mellom ulike finansieringskilder, men av flere årsaker klarte ikke prosjektet å få dette til. Prosjektet har møtt bl.a. betydelige hindringer i fylkenes kultur- og næringsavdelinger og i det øvrige virkemiddelapparatet i regionene.

I Hordaland fikk Tørrfiskbutikken AS tilsagn fra fylkeskommunen og Innovasjon Norge, men visningssentret er ikke blitt realisert på grunn av årsaker som ligger utenfor prosjektets kontroll, jf kap. 7.

Andre virkemidler og støtteordninger

Marint verdiskapingsprogram finansierte et forprosjekt. Forprosjektet ble gjennomført i 2008, men det ble ikke videreført i et hovedprosjekt. På grunn av manglende samvirke mellom Marint verdiskapingsprogram og Riksantikvarens VSP, var det ikke muligheter for piloten til å videreføre prosjektene parallelt. Marint verdiskapingsprogram hadde et annet fokus - på fiskeproduktet og markedet, mens VSP hadde mer fokus på kultur og kulturminner. Ideelt sett burde dette kunne integreres, men det viste seg i praksis å bli to parallelle prosjekter som ble for ressurskrevende for bedriftene. NT-prosjektet prioriterte derfor å få realisert visningssentrene og skrinlegge det andre prosjektet.

Leveranse av krabbe på kaien til Seløy Fisk AS. Foto: Kjell Inge Jakobsen

6 Prosjektprosessen

6.1 Arbeidsmetodikk og prosesser

I arbeidet med det prosjektet, var det både nødvendig og også avgjørende at det ble gjennomført prosesser for

- å bygge opp kunnskap i bedriftene om muligheter og forventninger ved et utvidet verdiskapingsbegrep
- forankring denne type - for bedriftene nyskapende prosjekt - hos ledelse og eiere
- forankring og legitimitet lokalt og regionalt både i befolkning kommuner, m.v.
- å bygge opp kunnskap i bedriftene om muligheter og forventninger for offentlig deltagelse i prosjektet

Prosesser for å forankre prosjektet. Prosjektet har brukt mye ressurser til prosesser for å få til bedre forankring og legitimitet lokalt og regionalt for å oppnå samvirke og spleiselag. Bedriftene er piloter for utprøvde ideer innen bransjen og i forvaltningen - jf intensjon om å være laboratorieområder for utprøving av kulturarven som ressurs for lokal og regional utvikling. Utfordringene har vært større enn det bedriftene trodde i starten og i en tidlig fase.

Private bedrifter. Prosjektets bedrifter fra fiskeindustrien har liten erfaring med å tenke kobling av kultur/næring som verdiskapingsressurs. Noen har ikke søkt støtte før og de er heller ikke vant med å jobbe med offentlige aktører. De fleste har vært vant med å klare seg selv. Dette skulle være et pilotprosjekt for utprøving av koblingen mellom kultur og næring. Bedriftene har først og fremst fokus på sin vareproduksjon, og de har ikke ressurser til prosjektledelse i den grad som trengs for denne type prosjekter.

Samarbeid og samhandling mellom sektorer. Fra Riksantikvaren ble prosjektet bedt om å bruke mindre ressurser på prosesser, og mer på etablering av visningssenter i tilknytning til produksjonsbedriftene. Piloten valgte derimot å bruke mye tid på prosessen med å forankre prosjektet hos regionale aktører, men fikk likevel ikke dette til å lykkes.

Økt bedriftsfokus. I 2009 ble det i samråd med Riksantikvaren enighet om at prosjektet skulle ha et økt bedriftsfokus for å realisere visningssentrene i programperioden. Fra 2009 ble det pilotbedriftene Seløy Fisk AS, og H.J. Kyvik AS som fikk prioritet videre i prosjektet.

Forskning og Utvikling (FoU). Tidlig i prosjektet gjennomførte H.J. Kyvik et FoU-prosjekt for oppbygging av en merkevareplattform for et visningssenter. Tanken var at dette FoU-prosjektet skulle kunne dekke flere bedrifter innen programmet og få dette støttet av RA, men dette fikk ikke aksept, så prosjektet ble gjennomført av H.J. Kyvik alene og Forskningsrådet finansierte 50% av kostnadene.

6.2 Nettverk og aktørsamarbeid

På grunn av mangelfull forankring, status og støtte regionalt (i fylkene og Innovasjon Norge) har prosjektet fått problemer, og visningssentrene har hatt mye større utfordringer med å få etablert nettverk- og aktørsamarbeid enn forutsatt. Dette har påvirket finansiering og gjennomføringsevne i prosjektet, men mot slutten av prosjektet klarte likevel bedriftene å få til en delvis finansiering fra de regionale aktørene, Augustbryggo fra 2009 og Sildesenteret fra 2010 - jf kap. 6.1.

I en eventuell fase II bør prosess- og aktørsamarbeid vektlegges og prioriteres, slik at visningssentermodellen kan utvikles videre i et forpliktende partnerskap - jf *Figur 1 Visningssenter- og partnerskapsmodell*.

Augustbryggo etter restaurering. Foto: Kjell Inge Jakobsen

7 Resultater

Seløy Fisk AS, Herøy kommune i Nordland. Seløy Fisk AS har fiskemottak på Seløy med saltfisk produksjon og nisjeproduksjon av rødsei. Visningscenteret er etablert i *Augustbryggo* som er et tidligere nedlagt fiskemottak som ligger ca 200 m fra fiskemottaket som brukes i dag.

H.J. Kyvik AS, Haugesund kommune i Rogaland. H.J. Kyvik AS har sildeproduksjonsfabrikk på Hasseløy. De produserer spekesild, ansjos og forskjellige produkter av kryddersild. Visningscenteret skulle opprinnelig etableres i Staaletuset som ligger ca 200 m fra fabrikk. Staaletuset er et stort 6 etasjes betongbygg der det på begynnelsen av 1900-tallet var en svært stor sildeproduksjon. Gjennom prosjektprosessen ble realiseringen av visningscenteret *Sildesenteret* flyttet til fabrikk til H.J Kyvik AS. Staaletuset fikk dermed en annen rolle i visningscenterkonseptet.

Resultatene fra de realiserte visningscenterne Augustbryggo og Sildesenteret er vektlagt i framstillingen, men først vil prosjektet belyse årsakene til at de to andre pilotbedriftene Tørrfiskbutikken AS, og Njardar AS, Hestholmen, ikke klarte å realisere visningscenterne sine i programperioden.

Tørrfiskbutikken AS. Bergen kommune som eier lokalene i Sandviksbodene, har ikke istandsatt lokalene som forutsatt. I den opprinnelige planen var forutsetningene at Visningscenteret for tørrfisk skulle være operativt fra og med 2009. Forsinkelser knyttet til klargjøring av de aktuelle lokalene, et forhold som Tørrfiskbutikken AS ikke har hatt kontroll over, innebar at oppstart og etablering av visningscenteret ikke lot seg gjennomføre i programperioden. Lokalene er enda ikke ferdig, og dette prosjektet er foreløpig satt på vent.

Njardar AS – Hestholmen, Herøy Kommune, Møre & Romsdal: I utgangspunktet er dette et meget interessant kulturhistorisk prosjekt, men prosjektet viste seg å være svært ressurs- og kostnadskrevende. Hestholmen er det eneste industribygget i landet av en slik type og størrelse som er inntakt, og som forteller historien om silderøkerienes betydning på kysten av Sunnmøre. Prosjektet og prosjekteier har pga av ulike årsaker ikke fått til nødvendige avklaringer vedrørende samfinansiering og spleiselag fra lokale og regionale aktører. Prosjektet har derfor ikke blitt prioritert og videreført i programperioden.

Fisk på hjell. Foto: Anne Siri Brandrud

7.1 Den brede verdiskapingen

Små lokalsamfunn langs kysten har i dag store utfordringer med å overleve som bærekraftige samfunn, og kulturarven er dermed i en utsatt stilling. Kulturminnene kan dermed få store problemer med å bevares uten en sterk medvirkning fra storsamfunnet. En slik bevaring har også vanskelig for å

bli mer enn kulisser, som i noen grad kan brukes av opplevelses- og reiselivsnæringen. Imidlertid viser all erfaring at bebodde og levende kystsamfunn har størst attraksjonsverdi for reiselivet som Jørn Holme hos Riksantikvaren også har påpekt, jf artikkelen ”Det haster med å redde kystkulturen” i Bergens Tidene 7.7.2010.

Prosjektets ”Visningscentermodell” er en drivkraft i den brede verdiskapingen lokalt og regionalt, jf *Figur 1 Visningscenter- og partnerskapsmodell* – i den ”indre sirkelen” i visningscentermodellen skjer det verdiskaping. Visningscenteret kan altså være et ”drivverk” i lokalsamfunnet. Og i den ”ytre sirkelen” er aktørene partnerskapet som i større eller mindre grad må til for å komplettere behovet for kunnskap, nettverk og samhandling rundt et visningscenter. For å lykkes må hele bildet være på plass og fungere.

I fase II bør det videreutvikles attraksjonsopplegg i den smale verdiskapingen (økonomiske) og referansemodeller relatert til den brede verdiskapingen (miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk) og samfunnsansvar i lokalsamfunn og regioner.

7.1.1 Økonomisk verdiskaping

Prosjektet har hatt fokus på at den økonomiske verdiskapingen må ligge i bunn for en bærekraftig og bred verdiskaping. Visningscenterene vil gi flere ben å stå på for de vareproduserende bedriftene, styrke den eksisterende virksomheten og gi økt sysselsettingsgevinst på sikt. Det forventes også en god synergi mellom aktører innen vare- og tjenesteproduksjon for bedriftene og visningscenterene. For begge bedriftene forventes det også positive synergieffekter med hensyn til produktutvikling og merkevarebygging.

7.1.2 Miljømessig verdiskaping

Kystfisket er energieffektivt

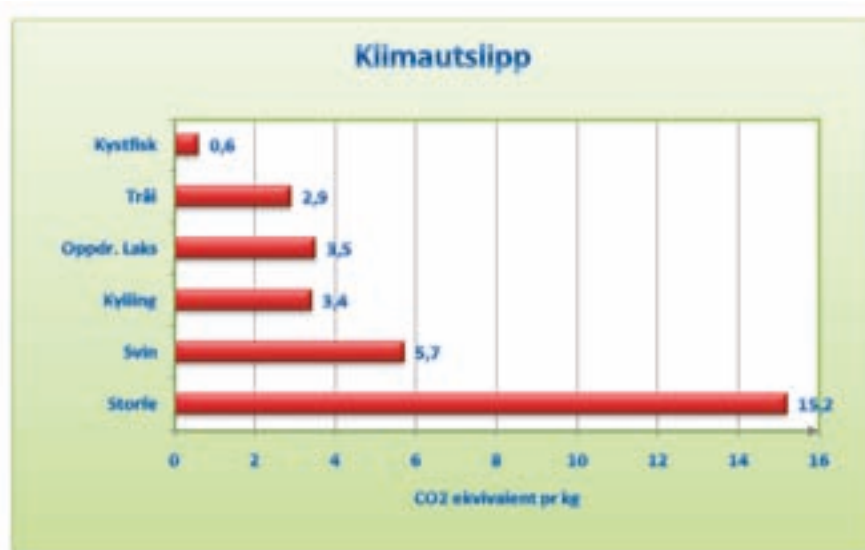
Når det gjelder miljø og bærekraft har prosjektet også fokusert på kystfiskets stilling. Kystfisket er svært energieffektivt, og Sintef har i sin tabell vedr. CO₂ ekvivalenter pr kg fanget villfisk for kystflåten vist til svært lave verdier sammenlignet med trålfiske, oppdrett av laks og kjøttproduksjon. Jf Figur 4 *CO₂ ekvivalent utslipp per produsert kg for ulike produkter.*

Visningscenteret vil bidra til å opprettholde fiskemottak/ - produksjon i et relativt marginalt råstoffområde basert på drift for en stor del med passive fiskeredskaper som også har lave energikostnader og lite utslipp av CO₂ pr. kg råstoff. Passive fiskeredskaper er garn, juksa, line, ruser og teiner. Når det gjelder for eksempel kystnotfiske etter pelagiske arter som sild, kommer også denne gruppen godt ut i regnskapet.

NOU-2006 18: Et klimavennlig Norge, konkluderer med at ”for fiske og fangst etter fornybare ressurser langs kysten, så bør energieffektivitet og lavutslipp innføres som et forvaltningskriterium”.

Siden 1990 har antallet fiskere i Norge blitt halvert, slik at det i dag er om lag 10 000 fiskere igjen i fiskerinasjonen Norge. Det fiskes likevel like mye fisk, og noe skyldes en bedre teknologiutvikling for både kystfiskeriene og havfiskeriene. Men kystfiskerne er blitt mye færre, og det er en bekymring for rekruttering til dette fisket over hele landet. Som tabellen nedenfor viser, er kystfiskeriene viktig å

oppretholde og satse på i et miljøperspektiv og for en bærekraftig utvikling. (kilde. Eksportutvalget for fisk, Tallenes tale 2009 s. 51).

Figur 4 CO₂ ekvivalent utslipp per produsert kg for ulike produkter

Tallene er basert på tabell 6.1 i FHLs miljørapport for havbruksnæringen 2008. Merk at noen av tallene her er en enkel gjennomsnittsbetraktning. Rapporten finnes i sin helhet på http://www.fhl.no/getfile.php/DOKUMENTER/FHL_miljorapp_final_elektronisk2.pdf.

Kystlandskapet

Restaureringen av Augustbrygga i Seløy - prosjektet har også gitt kystlandskapet en økt miljømessig verdi og medført til økt attraksjon for lokalsamfunnet og for reiselivsbedrifter.

7.1.3 Kulturell verdiskaping

Augustbryggo og Sildesenteret har gitt økt betydning for lokalbefolkningens fiskerihistorie og kulturarv. Augustbryggo har fokus på områdets rødseiprodukt og fiskeri- og oppdrettshistorien, og Sildesenteret har bedriftens historie, sildeprodukter og sildas betydning for lokalsamfunnet/regionen og den historiske arven for byen. Begge visningssentrene har gitt økt oppmerksomhet og bidratt til å styrke renomê, identitet, stolthet og kunnskap for kystnæringene. Visningssentrene vil videre styrke det sosialkulturelle miljøet ved at dette bidrar til en utvidet bredde i næringen. I tillegg til å være mottak - og foredlingsbedrifter, blir bedriftene også en kulturinstitusjon og reiselivsaktør, en base for FoU-aktiviteter og en opplæringsinstitusjon for rekruttering til næringene.

Kultur

I programmet er det en målsetning om kulturbasert verdiskaping, men i disse bedriftene er det også på et vis det motsatte som skjer. Kultur er ikke bare noe som eksisterer historisk, men relativt til fremtiden, skapes faktisk kultur i det de jobber med i dag. Slik kan vi si at i levende bedrifter, som deltagerne i dette prosjektet, er det *Næringsbasert Kulturskaping* som pågår. Eller om vi vil – *Verdibasert Kulturskaping*. Det som skapes i dag vil forhåpentlig om en del år kunne ses på som kultur. Dette sammenfaller også med det som Riksantikvaren benevner ”levende kulturminner”. Å se verdien av både historisk og kontemporær kultur knyttet til kyst og fiskeri – er selve kjerne i NT-piloten.

Sild fra H.J. Kyvik. Foto: Asbjørn Stavland

7.1.4 Sosial verdiskaping

For begge visningssentrene har prosjektet gitt økt oppmerksomhet og engasjement. Det er etablert samarbeid med mange lokale aktører (museum, reiselivsaktører, skoler, kokkelaug m.fl), og det forventes flere nye prosjekter både lokalt og regionalt som synergi av pilotprosjektet framover etter programperioden. Utover den sosiale og kulturelle bredden i sysselsetting og mangfold i næringene, vil mottaket og produksjonsbedriften også bli en kulturinstitusjon, reiselivsaktør og opplæringsinstitusjon for rekruttering.

7.2 Merkevareplattform - FoU

HJ Kyvik AS gjennomførte et FoU-prosjekt i samarbeid med NHH, HSH, Polytech og Forskningsrådet i 2008-2009. Prosjektresultatene gir blant annet innsikt i hvordan bedrifter med relativt tradisjonelle produkter, kan bruke opplevelseskonsepter som et verktøy for å differensiere produktet og for å øke forbrukernes kjennskap, kunnskap og positive holdninger til produktet. Ved å etablere et verdiskapings- og visningssenter tillegges en opplevelsesmessig merverdi til produktet som i utgangspunktet har en annen primærfunksjon enn selve opplevelsen.

Prosjektresultatene bidrar til å bedre innsikten i hvilke innholdselementer som er nødvendige for å kunne skape bestemte opplevelsesmåter (lære, være osv). Prosjektresultatene fremhever den nytte man kan ha av å etablere et tydelig definert tema.

Dette forskningsarbeidet vil ha direkte relevans for en videre utvikling av HJ Kyvik AS og deres visningssenter, og det kan også være innspill eller et eksempel for en bredere forskning for å definere en generell plattform for visningssentermodellen. I en eventuell fase II eller i et nytt program, må en slik forskning prioriteres.

Referanse: NFR nr 189958

Forfattere: Kjersti Vikse Meland, Nina Iversen, Chunyan Xie

Tittel: Utvikle modeller for konsept og merkevare for et verdiskapings- og visningssenter med kulturarv som tema.

*Det ferdige visningscenteret sett fra fabrikk. I første etasje er det plass for inngang/mottagelse, samt krydderlageret (til høyre). I andre etasje er det ca 60 m2 som skal brukes til utstilling av effekter, historisk materiale og det viktigste, en fremstilling av dagens produksjonsteknikk. Fra vinduene i andre etasje kan man se utover fabrikk der bearbeiding av sildeproduktene foregår daglig.
Foto: Kåre Thoresen Spissøy*

7.3 Ressursforvaltning og kulturarv

Statens styring er pr i dag for fragmentert og lite samordnet. En bærekraftig forvaltning og utvikling av de fornybare ressursene må ses i en større helhetlig sammenheng med forvaltning og utvikling av kystkulturarven og opprettholdelse av livskraftige lokalsamfunn langs kysten. Næringsaktører lokalt og regionalt (kystfiskere, mottak, produsenter, samvirke av vare- og tjenesteprodusenter m.m.) må få økt tilgang til ressursene lokalt og regionalt for å ha økonomi til å opprettholde et livskraftig og autentisk miljø og bevare kulturminner og kulturarven lokalt og regionalt. Jf Riksantikvaren "Uten næringslivet dør kulturminnene". Motsatt vil det framover bli et økt behov for "kunstig ånderett" for å opprettholde kulturminner som kulisser for tjenesteprodusenter.

Utfordringer og delvis hindringer for utvikling av kultur(arv) og næring er i størst grad relatert til følgende hovedområder:

- i) Forskning – og utvikling – Forvaltningsrelatert og relatert til verdikjeden
- ii) Offentlige rammebetingelser – juridiske og økonomiske
- iii) Nærings – og bedriftsutvikling – tiltak mot enkeltbedrifter og tiltak av felles karakter

I NT-piloten har vi hatt fokus på nevnte hovedområder, men grunn av tidsaspektet og økonomi har det blitt gjort mest i forhold til pkt. iii) og etter hvert også på pkt. i). Ved å utvikle eksisterende piloter og i tillegg få noen flere privatdrevne bedriftspiloter i en eventuell fase 2, vil en kunne få utviklet en grunnmodell basert på alle de tre områdene. For marin sektor vil juridiske rammer i pkt. ii) omfatte ressursreguleringer, verneforhold i kystsonen (inkludert ressurs) og innsatsreguleringer som råstoff arter, kvoter, redskap og fartøygrupper, m.v. I tillegg vil dette også omfatte strukturelle forhold knyttet til mottaks- og foredlingsanlegg.

Selv om strukturelle forhold innenfor fiskeriene i utgangspunktet er politiske spørsmål, så mener prosjektet på bakgrunn av det som er kommet fram i piloten, at aktører som Miljøverndepartementet og Riksantikvaren i langt større grad kan påvirke premissgivere for utviklingen av marin sektor.

Sild tas på land fra sjark i Haugesund. Fabrikken hos H.J. Kyvik kan håndtere ca 20 tonn sild per leveranse. Foto: Kåre Thoresen Spissøy

8 Erfaringer

8.1 Suksesshistorier

Visningscentermodellen virker interessant og høster gode tilbakemeldinger fra flere hold. Den prøves nå ut i to bedrifter. En videreutvikling og utprøving i flere bedrifter er ønskelig i en eventuell fase II.

Augustbryggo og miljøet rundt har som resultat av visningscentermodellen og prosjektet, fått tildelt en utstillingskonsesjon for laks og ørret, og dermed styrket driftsgrunnlaget ytterligere for senteret.

Kyvik har gjennom prosjektprosessen revurdert plasseringen av visningscenteret og flyttet dette fra Staalehuset og inn i selve fabrikken som ligger 200 m fra Staalehuset. Synergieffekten mellom visningscenteret og bedriften blir dermed utløst og senteret blir en integrert del av produksjonen i fabrikken. Underveis har Kyvik også stått for et prosjekt for å definere en merkevareplattform for et visningscenter.

Se også vedlegg for mer informasjon om prosjektene.

8.2 Flaskehalsar og særlege utfordringar

Mangelfull forankring, samvirke og finansiering

Det har vært et mangelfullt samvirke av virkemidler og støtteordningar. Prosjektet har selv forsøkt å få til forankring og bedre samvirke både med fylkeskommunene, Innovasjon Norge og andre aktører, uten å lykkes helt med det. Finansielt har dette pilotprosjektet i praksis ”falt mellom flere stoler”. Dette burde vært bedre avklart av programeierne før bedriftene gikk inn i programmet. Reduksjoner i budsjettene i programperioden, førte til at ambisjonsnivået ble redusert tilsvarende, og mange tiltak og aktiviteter i prosjektet måtte tas ut eller reduseres. Dette har gått kraftig utover koordinering, utvikling og drift av prosjektet, og det har f.eks. ikke vært nok ressurser til å la de lokale prosjektdeltakerne delta på Riksantikvarens samlinger, og aktiviteter mot nettverket i Norsk Tradisjonsfisk.

Trengs mer ressurser til prosjektledelse

Erfaringen i programmet viser at det trengs mye mer støtte til prosjektledelse og koordinering for privatdrevne prosjekter, og dette ble undervurdert i en tidlig fase av prosjektet. Løsningen for bedriftene ble å leie inn prosjektledere som kunne koordinere og gjennomføre aktivitetene. Prosjektledelse blir en stor utgiftspost for små bedrifter som skal delta i offentlig program som VSP. (Jf tilbakemeldingen til MD ved årsskiftet 2009/2010). Dette skyldes både manglende kunnskap om programmet, premissene for programmet, og erfaringer med søknader og rapporteringer, samt at bedriftene i utgangspunktet har sin produksjon som hovedfokus. Prosjektet har måttet redusere aktivitetsnivået for styringsgruppen og koordinering til et nesten uforsvarlig nivå, og det har også blitt en betydelig egen- og dugnadsinnsats. De private aktørene har gått inn med en betydelig større kapital – og egeninnsats enn forutsatt. Når det da i tillegg er til dels store problemer med å få gehør og forståelse for utfordringar for denne type prosjekter i deler av virkemiddelapparatet og dels også hos programforvaltere/-eiere, blir dette svært tunge og tidkrevende prosesser.

Type piloter

Det må skilles mellom privatdrevne prosjekter og offentlig initierte prosjekter. Det er mye større utfordringar hos private bedrifter, enn for de offentlige organisasjonene, som har tilleggsressurser med egne prosjektledere, og tilskudd fra regionale virkemiddelaktører til egne delprosjekter. NT-Piloten mener at prosjektet ikke har fått nødvendig forståelse og nok støtte for å løse de store utfordringene som piloten møtte i programperioden, og at Miljøverndepartementet og Riksantikvaren før programoppstart og i løpet av prosjektprosessen, ikke lyktes med å tilrettelegge for samarbeid mellom sektorene og få til synergi mellom offentlige virkemidler og de private bedriftene i dette prosjektet.

Telemarkforskning har funnet ut at de offentlig drevne prosjektene har erfart en manglende forankring mot næringslivet. Det gjenstår å få næringslivet/bedrifter til å forstå at kulturarven er en ressurs for næringslivet. Privatdrevne prosjekter i offentlige utviklingsprogrammer har andre utfordringar, og erfart det motsatte, og erfart en manglende forankring og forståelse i det offentlige hos de regionale utviklingsaktørene og i virkemiddelapparatet. Dette privatdrevne prosjektet har vært utenfor det regionale partnerskapet – selv om prosjektet ble valgt med i det nasjonale verdiskapingsprogrammet. Offentlige prosjekter var også – etter det vi har brakt i erfaring - forankret i ulike regionale planer før Verdiskapingsprogrammet startet.

Kystkultur og Næring

Det var i programmet intensjonen at kystkultur og næring skulle vektlegges, så bedriftene i NT-piloten skulle kunne være et godt valg. Her fikk programmet den ønskede miks av næring og kultur, der næringen er fiskeforedling (vareproduksjon) og kulturen er fiskeri- og kystkultur, samt nye tjeneste-opplevelsesprodukter knyttet til kulturen. Det ble tatt for lite hensyn til næringsaspektet. Og det synes også som om kystkultur ikke har blitt prioritert slik det var forutsatt i programmet, f.eks. er andelen av bevilgningene fra Norsk Kulturminnefond til kystkultur mindre enn forventet sett i forholdt til programmets intensjoner.

Dybdeintervju

Intensjonen i programmet var at pilotprosjektet skulle være ”laboratorieområder” for utprøving av kulturarven som ressurs for lokal og regional utvikling. NT-piloten ble oppfordret, og det ble lagt som premiss at piloten skulle søke prosjekter sammen med FoU-miljøer. Piloten prioriterte derfor FoU høyt fra starten og gjennomførte et eget FoU-prosjekt. I tillegg til følgeforskningen i programmet burde FoU-aktiviteten vært sterkere vektlagt.

I utgangspunktet var programmets målsetting å velge 6 piloter til dybdeintervjuer, og NT-piloten ønsket å bli med i intervjuene for å få fram ny kunnskap fra sitt ståsted som representant for kystkultur og tradisjonelle produksjonsbedrifter innen kystfiskeriene. Piloten ble ikke prioritert blant de 5 pilotene som tilslutt ble valgt ut til dybdeintervjuene. Tilbakemeldingene fra forskningsinstitusjonene var at denne piloten burde være med på dybdeintervjuene for å få fram utfordringene og kunnskapen.

Som et alternativ til å få mulighet for tilgang på forskerkompetanse og forhåpentligvis litt drahjelp med forankringsutfordringene, har prosjektet måtte drevet sin utvikling på egenhånd. Dette omfatter forslag til modeller og andre resultater. Det har gått med betydelig mer ressurser til dette arbeidet enn forutsatt i en tidlig fase i denne piloten. Se øvrige avsnitt i kap7.

Lakseformidlingsrommet i Augustbryggo. Foto: Kjell Inge Jakobsen

9 anbefalinger

9.1 Forvaltning

Fornybare ressurser og kulturarven

Pilotbedriftene er basert på fangst og mottak av råstoff fra kystflåten, og det er i hovedsak mindre aktører som opprettholder den materielle og immaterielle kulturarven knyttet til produktene. Disse aktørene møter store utfordringer på flere områder gjennom ressursreguleringer og innsatsreguleringer. Ressursene er regulert gjennom hvor mye råstoff og hvor fiskebestandene kan tas, og innsatsen er regulert gjennom hvilke fartøystørrelse og fiskeredskaper som kan fangste det tillatte råstoffkvantumet. I tillegg er det regelverk knyttet til leveranser, salg og omsetning av fiskeråstoffet, som til en viss grad er i ufordel av de mindre aktørene. Forvaltningen har stor betydning for tilgjengelighet av råstoffet og rammevilkårene til kystfiskerne, fiskemottakene og produksjonsbedriftene, og til slutt opprettholdelsen av levende og livskraftige kystsamfunn.

Politikkutforming og stedsutvikling

Tilgangen til de fornybare ressursene og bevaring av kulturminner må ses i en større sammenheng i kobling mellom kultur og en bærekraftig næring. Dette bør få større betydning for politikkutformingene vedrørende planer og tiltak for infrastruktur og stedsutvikling i små kystsamfunn. Piloten synes derfor at Miljøverndepartementet i fremtiden bør kunne bli en av premissgiverne for en mer helhetlig forvaltning av fornybare ressurser p.g.a. bærekraft, miljøforvaltning og bevaring av kystkulturen.

9.2 Organisering og opplegg for eventuell videreføring

Organisering

Hovedpremissene, ansvar og forvaltning av et slikt program må samordnes bedre nasjonalt mellom departementene, FoU-miljøer nasjonalt og regionalt, og regionalt mellom fylkeskommunale, andre regionale og lokale plan-, utviklings- og virkemiddelaktører og bransjeorganisasjoner relatert til kystnæringene og kulturbaserte næringer.

Deltakere

Utvelgelsen av verdiskapingsprosjekter i fase I hvilte på de to hovedpilarene, lokalsamfunns- og næringsutvikling. Resultatene så langt viser at en ikke i tilstrekkelig grad har lyktes med å velge gode prosjekter i forhold til næringsutviklingskriteriene – jf Telemarksforskning sine funn om manglende forankring mot næringslivet. I fase I har de offentlig drevne prosjekter vært i flertall, og i neste fase, eller i et eventuelt nytt program, bør prosjekter med et potensial for lokalsamfunnsutvikling og næringsutvikling relatert til kystkulturen prioriteres, og helst med en vesentlig høyere andel privatdrevne prosjekter.

Partnerskapsmodell

Det er behov for gode og forutsigbare partnerskapsmodeller med samhandling for lokalsamfunns- og næringsutvikling, der kulturarven skal være en ressurs for samfunnet og næringslivet. Partnerskapet

bør være representert med aktører fra FoU-miljøer, det offentlige, frivillige og private bedrifter for bedre måloppnåelse for den smale (økonomiske) og den brede verdiskapingen. Erfaringene er også at bedrifter som har lokalt/regionalt eierskap, og er forankret i lokalsamfunnene utviser i større grad samfunnsansvar enn bedrifter med mer perifert eierskap. Disse lokale bedriftene er i større grad med på å foredle fellesgoder knyttet til kystkulturen og ta vare på kulturarven som danner grunnlag for en bredere verdiskaping.

Visningssentermodellen

Modellen legger opp til en helhetlig forståelse for bevaring av kulturarven og hvordan den kan være en ressurs for verdiskaping og formidling av kunnskap. Visningssentrene kan være et drivverk i et slikt samhandlende partnerskap. Modellen må foredles og utvikles videre for å styrke innovasjon, samhandling, identitet, omdømme, attraksjon og rekruttering til kystnæringene.

Forskning og utvikling

Forskningen må styrkes i fase II, spesielt med å få fram samhandlingsmodeller og målindikatorer for verdifastsetting av den brede verdiskapingen knyttet til kulturarv og fornybare ressurser. Utvikling av ny kunnskap som gir gode styrings- og planredskaper for en framtidig forvaltning av fornybare ressurser og kulturarven blir derfor viktig. Dette kan skje gjennom nye FoU-prosjekter der visningssenteret, FoU-miljøer og partnerskapet utvikler gode måleindikatorer for et verdiregnskap i et lokalsamfunn for den brede verdiskapingen, og koblingen kultur og næring, jf Figur 3 *Verdiregnskap*.

*Tor Kyvik gleder seg til å åpne Sildasenteret.
Foto: "I SENTRUM"*

10 Konklusjon

Piloten Norsk Tradisjonsfisk realiserer to visningssenter, et i Haugesund hos H.J. Kyvik AS og et i Herøy kommune hos Seløy Fisk AS. Gjennom arbeidet med prosjektet har visningssenter- og partnerskapsmodellen vært en god måte å tilnærme seg Verdiskapningsprogrammets intensjoner og mål på. Men arbeidet har tatt lenger tid og medført langt større ressursbruk enn forutsatt. Spesielt tungt har det vært med de store problemene prosjektet og deltagerbedriftene har hatt med å klare å forankre og finansiere prosjektet hos virkemiddelapparatet regionalt og sentralt. Dette har medført kraftig økning i bruk av egenkapital og egne ressurser for deltagerbedriftene.

Forankring

Programmets forutsetninger når det gjelder vektlegging av kystkultur og næringsutvikling viste seg å bli vanskelig å følge opp. Fra bedriftenes ståsted skulle et forarbeid med koordinering av ulike virkemidler vært gjort fra MD og RA sin side før eller i en tidlig fase av programmet.

Deltagerbedriftene i denne piloten har fått for liten støtte av programforvalterne/-eierne til å skape den nødvendige forankringen og legitimiteten, spesielt regionalt. Særlig fylkeskommunene har slitt med å plassere prosjektene fra NT-piloten i forhold til om det er kultur eller næring. Konsekvensen av dette er at prosjektene ikke har fått godt nok fotfeste og støtte regionalt. Det er et klart skille mellom private og offentlige prosjekter, noe dybdeforskningen klart viser. De offentlige prosjektene var innarbeidet og forankret fra start i fylkeskommunale/regionale planer, m.v., mens NT-piloten ikke hadde denne forankringen.

Anbefalinger

NT-piloten anbefaler en rekke forbedringer som må innføres for fremtidige prosjekter eller i en eventuell fase II av programmet. NT-piloten mener følgende forbedringer må være en forutsetning for å invitere private bedrifter med i tilsvarende programmer:

- Bedriftene må få støtte fra MD og RA når bedriftene skal møte virkemiddelapparatet regionalt og sentralt. Er ikke dette avklart før invitasjonen, må bedriftene få hjelp til dette gjennom selve programmet.
- Planlegging og gjennomføring av slike prosjekt må bli bedre i fremtidige lignende programmer. Piloten stiller spørsmål om programeierne har ivaretatt sin rolle og ansvar tilstrekkelig i forhold til intensjonene i programmet. For eksempel er det vanskelig i programperioden å se at kystkulturen er vektlagt nok gjennom tildelingene til kulturminner.
- Planlegging og gjennomføring av slike prosjekt må bli bedre i fremtidige program. Piloten stiller spørsmål om MD og RA har ivaretatt sin rolle og ansvar tilstrekkelig forhold til intensjonene i programmet. For eksempel er det vanskelig å se at tildelinger fra Norsk Kulturminnefond ivaretar en vektlegging av kystkultur.
- Virkemiddelapparatet må tilpasses til også å omfatte næringsaktører som ønsker å utvikle verdiskaping i kobling og randsone mellom kultur og næring, der kultur også må omfatte kystkultur.
- Små bedrifter av denne type har ikke nok ressurser og kultur for styring og rapportering av denne type prosjekter. I oppstarten av prosjektet har ikke dette kommet godt nok fram for bedriftene og programeierne, og hvilke konsekvenser en manglende rapportering fra bedriftene kunne føre til. Forutsigbarhet i tilsagn om midler og utbetalingsordninger må tilpasses bedriftenes virkelighet. Slik opplegget har vært praktisert har bedriftene ikke fått avklaring om finansiering fra VSP og NKF før seint i prosjektåret. For ikke å miste progresjon i arbeidet har bedriftene måttet bruke av egne midler. Får bedriftene avslag har "bordet fanget", og bedriftene må fullføre tross manglende finansiering. Risikoen for bedriftene blir som følge av dette stor.
- Da prosjektledelse er en stor utgiftspost for bedriftene, må det ved en eventuell oppfølging avsettes midler til prosjektledelse for slike prosjekter. I offentlige prosjekter er bl.a. utgifter til prosjektledelse normalt innbakt i de enkeltes virksomheter.

Sluttord

Bedriftene og prosjektet har erfart og påpekt at små kystsamfunn har store utfordringer med å overleve som bærekraftige samfunn, og kystkulturarven er også svært utsatt. Dersom utviklingen fortsetter i samme retning, vil kulturarven få store problemer med å bevares uten en sterk og vedvarende medvirkning fra storsamfunnet. Det trengs en mer helhetlig forvaltning av fornybare ressurser for å få til en bærekraftig utvikling, bevaring av kulturminner og en bred verdiskaping. I et nytt prosjekt eller program bør resultatene fra dette prosjektet kunne brukes og videreutvikles, slik at det bidrar til mer bærekraftige samfunn langs kysten.

Breiflabb vises frem for gjester ved Seløy Fisk. Foto: Asbjørn Stavland

11 Vedlegg

Vedlegg 1. Artikkelsamling H.J. Kyvik AS. Artikler fra aviser og tidsskrift.

Vedlegg 2. ”Det haster med å redde kystkulturen” BT 7.7.2010

Bakgrunnen for Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet er Regjeringens ønske om å satse på utvikling av lokalsamfunn og næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer.

Verdiskapingsprogrammet har hatt tre hovedmål:

- Bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner
- Ta bedre vare på kulturarven.
- Utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs.

De elleve prosjektene som ble plukket ut er forskjellige når det gjelder både organisering og innhold. Pilotprosjektene ble valgt for å framskaffe gode eksempler på hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan bidra til sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

Verdiskapingsprogrammet avsluttes i 2010. Alle pilotprosjekter lager sine egne sluttrapporter. Riksantikvaren vil avgi sin rapport til Miljøverndepartementet i mars 2011.